

УДК 657

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ЩОДО РОЛІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ

Тетяна Королюк; Тетяна Винник

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
Тернопіль, Україна*

Резюме. Наведено результати досліджень міжнародної консалтингової компанії McKinsey щодо стратегічного управління, які засвідчили відсутність ефективних механізмів управління ризиками в діяльності відомих світових компаній, та визначено значення системи ризик-менеджменту в діяльності вітчизняних підприємств. Вивчено праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками та встановлено, що підходи кожного науковця є результатом особистих наукових напрацювань (визначення трьох ракурсів ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками з урахуванням предмета, об'єктів і функцій обліку; створення карт ризиків підрозділів окремо або усього підприємства в цілому для розуміння ризиків підприємства; розроблення форми внутрішньої звітності з розкриттям інформації про ризики за ступенем їх впливу на діяльність суб'єкта господарювання та про їх наслідки тощо). Узагальнено напрями, стратегії та заходи управління ризиками із зазначенням етапів. Розкрито інструменти управління ризиками на підприємстві та встановлено визначальну роль бухгалтерських інструментів. Визначено доцільність подальших наукових досліджень у напрямку чіткої регламентації облікових процедур у системі управління ризиками.

Ключові слова: ризик, облік, управління, резерви, страхування, капітал.

SCIENTIFIC OPINIONS OF THE ROLE OF ACCOUNTING IN RISK MANAGEMENT

Tetyana Korolyuk; Tetiana Vynnyk

Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University, Ternopil, Ukraine

Summary. The article presents the results of research conducted by the international consulting firm McKinsey on strategic management, which showed the lack of effective risk management mechanisms in the activities of well-known global companies, and the importance of the risk management system in the activities of domestic enterprises. The papers of domestic and foreign scientists on the role of accounting in risk management have been analyzed and it has been established, that the approaches of each scientist are the result of personal scientific developments (definition of three aspects of the role of accounting in risk management taking into account the subject, objects and functions of accounting; the creation of risk maps of units separately or the whole enterprise in general to realize the company's risks; development of the internal reporting type itself, the information on risks according to the degree of their impact on the activity of the economic entity and their consequences being included, etc.). The directions, strategies and risk management measures (the stages being listed) are generalized. The risk management tools at the enterprise are determined and the role of accounting tools is established. The further scientific research in the direction of clear regulation of accounting procedures in the system of risk management was found to be promising.

Key words: risk, accounting, management, reserves, insurance, capital.

Постановка проблеми. Вплив ризиків на діяльність суб'єктів господарювання особливо відчутний в умовах невизначеності середовища їх функціонування. Зовнішні і внутрішні фактори ризику зумовлюють необхідність постійного їх моніторингу з метою контролю, уникнення або ж нейтралізації. Підтвердженням цього є випадки банкрутства компаній у світі. Одним з прикладів є компанія Enron, яка систематично підробляла фінансову звітність і в результаті значного завищення ринкової вартості зазнала банкрутства [1]. Така ситуація стала першим сигналом щодо необхідності своєчасного виявлення ризиків у діяльності суб'єктів господарювання та визначення методів їх зниження.

У продовження вивчення цього питання міжнародна консалтингова компанія McKinsey, яка працює в сфері вирішення завдань, пов'язаних з стратегічним управлінням, дослідила понад 200 провідних фінансових компаній за період з 1997 до 2002 рр. Результати дослідження засвідчили наявність у 90 компаній близько 150 випадків серйозних фінансових проблем. При цьому до уваги бралися компанії, в яких виявляли наявність фінансових проблем за такими критеріями: відбувалося провадження справи з визнання банкрутом, кредитний рейтинг компанії падав на два і більше пунктів, різко знижувалися доходи (від 50% протягом 6 місяців) або ж сукупний дохід акціонерів (не менше, ніж на 20% відносно середньоринкового рівня) [2]. Це засвідчило відсутність ефективних механізмів управління ризиками та необхідних знань у даному питанні в керівництва досліджуваних компаній.

Саме ці факти сприяли активному вивченню та впровадженню в діяльність підприємств ризик-менеджменту. Це підтверджують дослідження зарубіжних компаній, які почали широко використовувати управління ризиками як в окремих функціональних підрозділах, так і в цілому компанії [3]. В той час, як вітчизняні підприємства фактично не здійснюють управління ризиками. Особливо це стосується підприємств, які працюють у маркетинговій, виробничій, інноваційній сферах. Такі результати отримано на основі опитування керівництва вітчизняних підприємств [4].

Наведені ситуації в діяльності провідних зарубіжних компаній та відсутність дієвої системи ризик-менеджменту в діяльності вітчизняних підприємств є незаперечним доказом необхідності управління ризиками і значущості бухгалтерського обліку в цьому процесі. Оскільки інформаційним джерелом вирішення завдань з управління ризиками на будь-якому підприємстві визнається система бухгалтерського обліку, яка покликана об'єднати облікові та аналітичні операції в один процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику управління ризиками в цілому та ролі бухгалтерського обліку в даному процесі зокрема досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: П. Й. Атамас, О. П. Атамас, О. В. Арська, С. М. Бичкова, В. В. Вітлінський, І. М. Вигівська, С. М. Воробйов, Н. В. Воскресенська, Л. В. Гнилицька, О. М. Гончаренко, І. Л. Грабчук, З. В. Гуцайлюк, Л. Ф. Догіль, С. М. Дячек, П. Є. Житний, Б. А. Засадний, О. О. Зеленіна, Т. Г. Камінська, Р. М. Качалов, М. О. Козлова, О. М. Колеснікова, Р. О. Костирко, В. А. Кравченко, Г. О. Крамаренко, Є. М. Лапченко, Т. В. Левкутна, Б. В. Левчунь, О. Ю. Лук'янова, М. В. Львова, Н. М. Макарова, В. К. Макарович, В. Л. Маслюк, О. С. Морозова, Ф. Х. Найт, Є. О. Олейніков, О. В. Орлова, Л. М. Пилипенко, Г. В. Савицька, Л. М. Семикіна, Л. С. Скакун, А. Сміт, А. О. Старостіна, М. В. Стафієвська, К. М. Стрижакова, Д. В. Стрижаков, М. В. Сулим, В. І. Ткач, Л. В. Усатова, О. В. Фоміна, Н. В. Хохлов, Г. В. Чернова, Л. В. Чижевська, І. В. Чібісова, Л. С. Шатковська, А. Є. Шевельов, Є. В. Шевельова, С. І. Шкирман, М. В. Якименко, Magt Crouhy та ін. Більшість наукових праць розкривають основні підходи до управління ризиками на підприємстві, лише незначна їх частина присвячена ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками. Тому на практиці управлінські рішення не завжди

базуються на даних обліку. Така ситуація зумовлена недостатніми теоретичними напрацюваннями щодо визначення бухгалтерського обліку як інструмента управління ризиками та відповідно напрямками їх практичного застосування.

Мета статті. Дослідити та узагальнити наукові погляди щодо ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками для формування підходів щодо використання бухгалтерського обліку як інструменту управління ризиками.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: вивчити роль і значення бухгалтерського обліку в системі управління ризиками, встановити основні напрями, стратегії та заходи з управління ризиками, систематизувати основні інструменти управління ризиками на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження ролі та значення бухгалтерського обліку в системі управління ризиками розкривають власне бачення кожного науковця, що є результатом особистих наукових напрацювань. У цілому у вивчених працях вітчизняних та зарубіжних учених наголошується на визначальній ролі бухгалтерського обліку в процесі управління ризиками на підприємствах. Л. М. Пилипенко стверджує, що з урахуванням суб'єкта управління та виду ризику можна виділити три ракурси ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками з урахуванням предмета, об'єктів і функцій обліку: 1) бухгалтерський облік як джерело інформації для оцінювання фінансово-господарських ризиків підприємства; 2) бухгалтерський облік як джерело інформаційного ризику для стейкхолдерів підприємства; 3) бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками капіталу підприємства [5, с. 155]. Будь-який ризик зумовлює можливі втрати на підприємстві, які оцінюються та вимірюються. Тобто система бухгалтерського обліку є одним із важливих джерел інформаційного забезпечення оцінювання ризиків підприємства. Повна, об'єктивна та правдива інформація у фінансовій звітності є підставою для прийняття позитивних рішень зовнішніх зацікавлених осіб у співпраці з підприємством. Відповідно якість фінансової звітності визначає систему бухгалтерського обліку джерелом інформаційного ризику для стейкхолдерів підприємства. Л. М. Пилипенко зазначає, що капітал підприємства в узагальненому вигляді виступає об'єктом бухгалтерського обліку. Відповідно капітал потрібно відображати в обліку та звітності не лише з позиції відновлення та примноження, але з урахуванням ризиків втрати. Тому бухгалтерський облік визначається як один із інструментів управління ризиками капіталу підприємства.

І. М. Вигівська вважає, що до основних складових системи управління ризиками в бухгалтерському обліку повинні бути включені: політика підприємства в сфері управління ризиками в бухгалтерському обліку; процедури прийняття рішень за наявності конкретного ризику в бухгалтерському обліку та вибору методів його зниження або уникнення; організаційна структура управління ризиками (визначення відповідальних осіб); інформаційна система управління ризиками в бухгалтерському обліку; система внутрішнього контролю. Це дасть можливість подолати небажані наслідки, які спричиняють ризики. Для забезпечення функціонування ефективної системи управління ризиком у бухгалтерському обліку І. М. Вигівська пропонує використовувати відповідну методику з виділенням таких етапів: аналіз та ідентифікація ризику в бухгалтерському обліку; якісне та кількісне оцінювання ризику; контроль ризику; обрання методів зниження ризику (розподіл ризику; зовнішнє страхування; отримання додаткової інформації; створення резервів; диверсифікація; лімітування). Автор зазначає, що на ефективність функціонування системи бухгалтерського обліку суттєвий вплив має адекватно прийнята система управління ризиками. Розроблення такої системи управління ризиками повинно здійснюватися бухгалтерською службою і досконалість цієї системи значною мірою залежить від вибору інструментів оцінювання ризиків та методів їх урахування у поточній господарській діяльності. При цьому

важливим є поєднання контролю за рівнем ризиків у бухгалтерському обліку з аналізом фінансових результатів підприємства з використанням розробленого адекватного аналітичного інструментарію [6].

С. М. Дячек визначає ризик як парадигму для достовірного відображення стану підприємства. Тому автор наголошує на необхідності вимоги зосередженості системи бухгалтерського обліку при використанні даних про невизначеність діяльності, ідентифікації господарського ризику та встановленні його ступеня. Оскільки переважно система бухгалтерського обліку в інформаційній системі суб'єкта господарювання описує, фіксує та здійснює аналіз його діяльності [7, с. 238].

В. Л. Маслюк виділяє систему бухгалтерського обліку як один із інструментів управління ризиками. Такий підхід пояснює тим, що система бухгалтерського обліку частково забезпечує організацію та методику ризик-менеджменту, а також формує бухгалтерські дані для систем планування, управління персоналом, аналізу та контролю діяльності інститутів спільного інвестування [8, с. 158]. Автор наголошує, що система бухгалтерського обліку створює інформаційне забезпечення ризик-менеджменту шляхом реалізації методів управління ризиками, відображення величини ризику у грошовому оцінюванні через конкретні заходи управління та формування відповідних даних у бухгалтерській звітності [8, с. 160].

М. В. Якименко обґрунтовує систему бухгалтерського обліку як складову системи ризик-орієнтованого управління та як її інформаційне забезпечення на усіх етапах такого управління. При цьому відзначає про необхідність відповідальності за управління ризиками усіх працівників підприємства, що створює умови для побудови ефективної системи ризик-орієнтованого управління підприємства. Для реалізації такого підходу пропонує створювати карти ризиків підрозділів окремо або усього підприємства в цілому для розуміння ризиків підприємства, широкої поінформованості працівників про їх розвиток. Саме інформація на робочих місцях є найвагомішою в частині виявлення ризиків, що дасть можливість оцінити ситуацію на можливість виникнення ризику та на основі власного досвіду запропонувати шляхи уникнення ризику. Водночас лише подальше опрацювання даної інформації як у відділі бухгалтерії, так і органів управління дозволить проаналізувати вплив ризиків на фінансові результати підприємства [9, с. 28]. Тобто вчений розподілив процес управління ризиками за організаційними рівнями управління підприємства – від окремих робочих місць і нижчих рівнів управління до відділу бухгалтерії та вищих органів управління. При цьому саме відділу бухгалтерії М. В. Якименко відводить ключову роль у системі управління ризиками, оскільки цей відділ формує інформацію не лише про отримані фінансові результати за різних умов функціонування підприємства, але й інші аналітичні показники, які в багатьох випадках є факторами виникнення ризиків. У цілому автор зазначає, що система бухгалтерського обліку повинна формувати інформаційне забезпечення управління ризиками, яке включає сукупність процедур зі збору, реєстрації, зберігання, опрацювання та передавання інформації про фактичний майновий стан підприємства та його зміни, виробничу та фінансову діяльність, а також отримані фінансові результати, їх динаміку в умовах невизначеності й ризику [9, с. 30]. Крім цього, М. В. Якименко сформувала принципи організації бухгалтерського обліку, яким повинна відповідати система бухгалтерського обліку для забезпечення процесу управління ризиками суб'єктів господарювання: принцип безперервності, принцип повноти, принцип оперативності та своєчасності інформації, принцип єдиного методичного забезпечення, принцип контролю, принцип відповідальності [9, с. 31]. На думку вченого, наведені пропозиції з доповнення принципів організації бухгалтерського обліку забезпечать виконання якісних характеристик, які висуваються чинним законодавством до облікової інформації, та ефективного функціонування ризик-орієнтованого управління на підприємстві.

О. В. Фоміна, О. М. Гончаренко вважають, що наявність точної та достовірної інформаційної бази є передумовою ефективного управління ризиками. Це дасть можливість своєчасно знижувати ризики та передбачати поведінку контрагентів. При цьому зазначають про необхідність використання даних управлінського обліку, що акумулює зовнішні та внутрішні інформаційні потоки й управлінської звітності, що виступає в якості важливого джерела інформації в ризик-менеджменті. О.В. Фоміна, О.М. Гончаренко обґрунтували складання управлінського звіту «Оцінка рівня ризику» в розрізі видів ризику та ступеня їх впливу. Даний звіт дозволить оцінити ризики у динаміці та порівняти показники рівня ризику зі встановленими лімітами [10, с. 69].

Б. А. Засадний зазначає, що для безпечних умов функціонування підприємства на коротко- та довготермінову перспективу важливе значення має достовірна та своєчасна інформація, яка відображається у зовнішній та внутрішній фінансовій звітності. Автор вказує, що для вирішення проблем управління ризиками є необхідним удосконалення організації та методології бухгалтерського обліку. При цьому важливим є застосування індивідуального підходу до розроблення системи бухгалтерського обліку для кожного суб'єкта господарювання, враховуючи особливості його функціонування та здійснення господарської діяльності. Одним із критеріїв раціональної організації бухгалтерського обліку Б. А. Засадний виділяє забезпечення безперервності діяльності підприємства та економічної безпеки і вказує, що «безперервність діяльності ... досягається шляхом забезпечення економічної безпеки в поточній та довготривалій перспективах за рахунок використання засобів бухгалтерського обліку» [11, с. 112]. Тобто бухгалтерський облік – це інформаційний центр для забезпечення економічної безпеки компанії та виступає одним із важливих інструментів забезпечення безперервності діяльності компанії. При цьому безперервність діяльності компанії можлива лише за умови тісної співпраці та взаємодії керівництва і бухгалтерської служби.

О. В. Орлова визначає правильно побудовану та ефективно діючу систему бухгалтерського обліку необхідною складовою ризик-менеджменту компанії. Сучасні умови розвитку системи господарювання вимагають від системи бухгалтерського обліку деталізованого та узагальненого формування інформаційних потоків за різними ознаками. В такий спосіб створюється інформаційна база для вивчення можливого рівня й тенденції ризику, встановлення платоспроможності підприємства [12, с. 384].

І. М. Вигівська, І. Л. Грабчук, О. О. Зеленіна зазначають, що в сучасних умовах господарювання суб'єкти господарювання піддаються впливу значної кількості ризиків, більшість з яких зумовлюють неплатоспроможність підприємств, отримання збитків або недоотримання прибутків. Ці фактори викликають необхідність розкриття інформації про наявність та наслідки підприємницьких ризиків, а також заходи щодо їх уникнення. На підставі цього І. М. Вигівська, І. Л. Грабчук, О. О. Зеленіна обґрунтовують важливе значення системи бухгалтерського обліку, зокрема бухгалтерської звітності, як основи інформаційного забезпечення ризик-менеджменту [13, с. 70]. Науковці пропонують відображати у звітності інформацію про ризики за ступенем їх впливу на діяльність суб'єкта господарювання (фінансовий стан) та про їх наслідки у вигляді розробленої форми внутрішньої звітності. Це дасть можливість отримувати інформацію про фінансові результати підприємства з урахуванням наслідків ймовірних подій та оцінити ефективність застосування того чи іншого методу управління підприємницькими ризиками [13, с. 70 – 71].

Питання напрямів управління ризиками досліджували – як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Л. В. Гнилицька зазначає, що одним із таких заходів є розроблення методики управління ризиками на основі комбінування експертних оцінок та аналізу чутливості прибутку підприємства до факторів ризику. Доцільність використання даної методики автор обґрунтовує усуненням суб'єктивізму при оцінюванні ступеня впливу

ризиків на показники діяльності підприємства та можливістю визначати пріоритетність заходів щодо мінімізації найсуттєвіших ризиків в умовах обмежених корпоративних ресурсів, якими володіє підприємство [14, с. 42]. Запропонована методика управління ризиками складається з трьох етапів. Перший етап полягає у виявленні ризиків, властивих окремим функціям діяльності підприємства, на основі експертних оцінок та їх ранжування за критерієм ймовірності настання. Далі на другому етапі необхідно оцінити вплив виявлених факторів ризику на прибуток підприємства, використовуючи при цьому методики аналізу чутливості й аналізу беззбитковості. На основі цього визначається ранг ризику за критерієм суттєвості збитку, спричиненого його дією. І на заключному, третьому етапі, здійснюється визначення загального рангу ризику як суми рангів, що отримані на двох попередніх етапах. Дана методика пройшла апробацію на одному з приладобудівних підприємств – членів УСПП.

П. Й. Атамас, О. П. Атамас, Г. О. Крамаренко виділяють два основні типи стратегій нейтралізації ризиків у процесі формування моделі управління ризиками підприємства та забезпечення ефективності його діяльності – активний і пасивний. Активна стратегія передбачає здійснення ризикових ситуацій із використанням методів запобігання їх негативним наслідкам від впливу неочікуваних подій чи явищ, а саме: комерційне страхування та самострахування ризиків, їх диверсифікація та хеджування. В той час як пасивна стратегія являє собою повну або часткову відмову від здійснення ризикових операцій навіть при можливості отримання позитивних наслідків [15, с. 62].

І. М. Вигівська наводить три управлінські заходи з прийняття керівництвом підприємства підприємницьких ризиків. Перший захід полягає у відмові від певної діяльності, тобто здійснення ризикованих операцій і отримання можливих доходів. Це зумовлює проблему вибору альтернативної господарської діяльності. В якості другого варіанта виступає повна згода керівництва підприємства на здійснення ризикових операцій і без заходів застереження здійснити відповідні записи в бухгалтерському обліку про реалізацію господарської операції. І третім варіантом є створення суб'єктом господарювання резервів/фондів ризику за рахунок витрат або прибутку чи здійснити зовнішнє страхування господарської операції сторонньою організацією [16].

Л. В. Усатова, Л. Н. Семикіна, Є. В. Арська виділяють систему управління ризиками як невід'ємну складову обліково-аналітичної системи для забезпечення економічної безпеки підприємства. Для цього необхідно виявити фактори (зовнішні і внутрішні) функціонування підприємства і впливу на величину ризику, згрупувати їх залежно від ступеня впливу на безпеку підприємства та розробити методи оцінювання величини кожного виду бухгалтерського ризику, а також можливих наслідків його прояву. І залежно від того, наскільки повно будуть виявлені ризики, тим точніше може бути оцінена майбутня ситуація та ефективніше можуть бути обрані методи управління ризиком [17, с. 31]. Процес управління бухгалтерськими ризиками з метою забезпечення економічної безпеки підприємства автори представляють наступними етапами: попередній аналіз ризиків (виявлення системи бухгалтерських ризиків); аналіз ризиків у процесі функціонування інформаційної служби (моніторинг величини ризиків, оцінювання наслідків прояву бухгалтерських ризиків); розроблення управлінського рішення (вибір методів управління ризиком, антикризове управління, оцінювання результатів управління); розроблення коригуючого рішення [17, с. 31]. Крім того, Л. В. Усатова, Л. Н. Семикіна, Є. В. Арська зазначають, що для забезпечення безперервності діяльності господарюючого суб'єкта необхідно регламентувати облікові процедури для ідентифікації ризиків та виявлення їх наслідків. Зовнішні зацікавлені користувачі повинні бути поінформовані про ті господарські ризики, які в майбутньому можуть з великим ступенем ймовірності вплинути на ринкову вартість господарюючого суб'єкта. Відповідно інформація про господарські ризики, які супроводжують

фінансово-господарську діяльність підприємства, формується та подається наступними основними способами: 1) подання до бухгалтерської звітності даних про господарські ризики, які супроводжують діяльність підприємства, в несистематизованому вигляді; 2) подання до бухгалтерської звітності даних про ризики і про наслідки їх дій у несистематизованому вигляді; 3) відображення на рахунках бухгалтерського обліку наслідків дії господарських ризиків і відповідне розкриття цієї інформації в звітності [17, с. 32]. Розкриття інформації про ризики, їх наслідки в обліку та звітності підтверджує цілеспрямовану роботу менеджменту з виявлення ризиків та усунення їх наслідків. Наявність такої інформації в обліку та звітності підвищує інформаційну прозорість діяльності підприємства та створює передумови для зацікавленості зовнішніх користувачів у співпраці з підприємством.

Для реалізації напрямів управління ризиками необхідне використання відповідних інструментів. Більшість науковців вказують на важливість використання в управлінні ризиками резервів як інструмента бухгалтерського обліку (табл. 1). Резерви виступають інструментом страхування негативних наслідків ризиків господарської діяльності підприємства. Інші автори в якості інструментів управління ризиками виділяють методи експертного оцінювання, відмову/уникнення від ризику, передавання ризиків.

Таблиця 1

Інструменти управління ризиками на підприємствах

Table 1

The risk management tools in companies

Автор	Інструменти
1	2
Л.М. Пилипенко [5, с. 158 – 160]	Принципи бухгалтерського обліку (обачності, повного висвітлення, автономності, послідовності, превалювання сутності над формою, об'єктивності); прийоми бухгалтерського обліку (інвентаризація (дає змогу виявити ризики шляхом встановлення якісних і кількісних характеристик об'єктів обліку), оцінювання (встановлення вартісної оцінки втрат чи витрат як однієї з кількісних характеристик ризику), амортизація (знос можна вважати методом оцінювання ризику капіталу), формування резервного капіталу (унеможливує надмірне виведення капіталу у формі дивідендів та створює певний буфер від редукції статутного капіталу), нарахування резерву сумнівних боргів)
Л.В. Гнилицька [14, с. 118]	Методи експертного оцінювання (уможливають встановлення залежності між ризиками-причинами, що виникають на підприємствах різних видів економічної діяльності й організаційно-правових форм господарювання, та імовірністю їх настання)
З.В. Гуцайлюк [19, с. 30]	Резерви (основне призначення резервів – покриття непередбачених витрат і збитків, що виникають у процесі управління ризиками та їх мінімізації)
С.М. Дячек [7, с. 238]	Резервування (утворення резервів) (інструмент самострахування підприємства від впливу в майбутньому на фінансовий стан підприємства очікуваних негативних наслідків ризиків господарської діяльності)
І.М. Вигівська [16]	Резерви (фонди) (для внутрішнього страхування підприємницьких ризиків); система профілактики ризиків (знижує ймовірність їх виникнення та надає можливість нейтралізувати негативні фінансові явища в господарській діяльності підприємства); самострахування підприємством ризику в бухгалтерському обліку

1	2
<p>І.М. Вигівська, І.Л. Грабчук, О.О. Зеленіна [13, с. 69 – 70]</p>	<p>Прийняття ризику та лімітування його ступеня (облікове відображення запланованої господарської операції у повному або допустимому обсязі відповідно, а також витрат (втрат) за її результатами); самострахування (створення власних резервів); страхування ризиків (облікове відображення заборгованості перед страховиком, сплата страхового платежу, отримання відшкодування при отриманні негативних наслідків); розподіл (передавання) ризику; диверсифікація (відображення в обліку господарських операцій за напрямом диверсифікації діяльності підприємства або окремих об'єктів обліку задля мінімізації ризиків); інші заходи мінімізації ризику (хеджування господарських операцій, укладання опціонів, ф'ючерсів, форвардів, підвищення кваліфікації працівників)</p>
<p>Т.Г. Камінська, О.М. Колеснікова [20, с. 23]</p>	<p>Резервування коштів на покриття втрат від ризиків та інші заходи самострахування ризиків; диверсифікація діяльності, активів (організація нових, ефективніших видів діяльності, зміни в складі активів, цінних паперів); передавання ризиків третім особам (передавання векселів та ін.); заходи з мінімізації ризику (укладання ф'ючерсних і форвардних контрактів, опціонів, хеджування господарських операцій); система штрафних санкцій (передбачення штрафів, пені в договорах з контрагентами для компенсації збитків підприємства; покриття збитків за рахунок прибутку, за порушення і помилки, допущені в розрахунках за податками тощо); страхування господарських ризиків страховими компаніями (страхування майна, посівів, тварин, фінансових ризиків)</p>
<p>І.В. Чібісова, Б.В. Левчунь [21, с. 115]</p>	<p>Створення та використання на підприємстві резервів (фондів) (для внутрішнього страхування підприємницьких ризиків)</p>
<p>О.С. Морозова [22, с. 127 – 128]</p>	<p>Здійснення процедур внутрішнього контролю (документація; звіряння даних; розподіл повноважень; інвентаризація й інші процедури фактичного контролю тощо); страхування ризиків (пов'язане зі сплатою страхових внесків); створення оцінювальних резервів (під можливі ризики); визнання оцінювальних зобов'язань (у результаті минулих подій у суб'єкта господарювання виникає зобов'язання, яке він не може виконати; ймовірне виникнення зменшення економічних вигод суб'єкта господарювання, яке необхідне для виконання оцінювального зобов'язання; оцінювання величини оцінювального зобов'язання може бути обґрунтоване); уникнення ризиків (витрати не зазнаються, але втрачається потенційний прибуток)</p>
<p>С.М. Бичкова, Н.М. Макарова [23]</p>	<p>Договірна форма (зобов'язання платежу з боку гаранта в разі появи певного ризику); страхування (захист майнових інтересів суб'єктів господарювання при настанні страхових випадків за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати ними страхових внесків); перестраховування (вторинний розподіл ризику)</p>
<p>М.В. Стафієвська [24]</p>	<p>Створення ефективної системи фінансових резервів (утворюються для протидії негативним зовнішнім факторам, а також для нейтралізації й компенсації їх ймовірних негативних наслідків)</p>
<p>Т.В. Левкутна, А.Є. Шевельов [25]</p>	<p>Створення резервів на підприємстві (з метою зниження комерційного ризику)</p>

На основі вищенаведеного можна стверджувати, що бухгалтерський облік виконує роль інформаційного забезпечення управління ризиками на підприємстві. Основними напрямками використання даних бухгалтерського обліку як інструмента управління ризиками можна визначити: ідентифікацію ризиків; виявлення причин/факторів їх виникнення; облікове відображення причин та наслідків ризиків; заходи з усунення наслідків ризиків. Подальші дослідження доцільно спрямувати на чітку регламентацію процедур бухгалтерського обліку в системі управління ризиками.

Висновки. Постійні та динамічні зміни у середовищі функціонування суб'єктів господарювання зумовлюють ризикові ситуації в їх діяльності. Постійний контроль та своєчасний вплив на усунення їх наслідків – важливе завдання сучасного менеджменту підприємств, яке забезпечується даними бухгалтерського обліку. Ефективність управління ризиками залежить від обраних підходів розкриття інформації в системі обліку. Роль бухгалтерського обліку в системі управління ризиками є беззаперечним фактом. Інструменти бухгалтерського обліку дають можливість ідентифікувати ризики, виявляти причини/фактори їх виникнення, усувати наслідки впливу ризиків та відобразити їх в обліку і звітності. Вміння керівництва підприємства і бухгалтерської служби своєчасно й об'єктивно оцінювати ступінь ризиків та управляти ними є запорукою ефективності системи управління ризиками на підприємстві. Відповідно зацікавлені сторони можуть бути впевнені в надійності інформації, яку розкриває суб'єкт господарювання, та його фінансовій стійкості на ринку.

Conclusions. The constant and dynamic changes in the operating environment of economic entities cause the risk situations in their activity. The constant monitoring and urgent effect to prevent their consequences is an important task of modern enterprise management, which is provided by the accounting data. The effectiveness of risk management depends on the chosen approaches to obtain information in the accounting system. The role of accounting in the risk management system is undeniable fact. The accounting tools make it possible to identify risks, to discover causes/factors of their arising, to eliminate the consequences of the risks effect and to record them in accounting and reporting. Ability of the company management and the accounting staff to estimate the degree of risks in time and to manage them is the key of the company's risk management system efficiency. Thus, the interested parties can be sure in the reliability of information submitted by the economic entity and its financial stability on the market.

Список використаної літератури

1. Енрон. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Енрон>.
2. Бюлер К., Притч Г. Обуздание риска. URL: <http://www.management.com.ua/finance/fin070.html>.
3. Бартон Т., Шенкир У., Уокер П. Риск-менеджмент. Практика ведущих компаний / пер. с англ. Москва: Вильямс, 2008. 208 с.
4. Кравченко В. А. Функціональний та інтегральний підходи до управління підприємницькими ризиками: теорія та практика. Проблеми системного підходу в економіці. 2008. № 2. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm.
5. Пилипенко Л. М. Бухгалтерський облік і звітність в управлінні ризиками підприємства. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. 2015. № 1. С. 153–160.
6. Вигівська І. М. Управління ризиками в бухгалтерському обліку. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2006. Вип. 10, ч. II. С. 23–28.
7. Дячек С. М. Резерви як інструмент управління ризиками господарської діяльності. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. 2009. № 4 (50). С. 238–240.
8. Маслюк В. Л. Бухгалтерський облік в управлінні ризиками інститутів спільного інвестування: теоретичні аспекти. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Випуск 15. Частина 2. С. 157–160.
9. Якименко М. В. Бухгалтерський облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Житомир, 2016. 258 с.
10. Фоміна О. В., Гончаренко О. М. Оцінка ризиків підприємства в системі бухгалтерського обліку. Економічний часопис-XXI. 2015. № 3–4 (2). С. 67–70.
11. Засадний Б. А. Ризики системи бухгалтерського обліку в умовах застосування МСФЗ. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14 (1). С. 111–115.
12. Орлова О. В. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками факторингової діяльності. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. Вип. 3 (24). С. 379–389.

13. Вигівська І. М., Грабчук І. Л., Зеленина О. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових праць. Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2015. Випуск 1 (3). С. 67–79.
14. Гнилицька Л. Використання обліково-аналітичних технологій при розробці методики управління підприємницькими ризиками в системі економічної безпеки підприємства. Бухгалтерський облік і аудит. 2012. № 3. С. 41–47.
15. Атамас П. Й., Атамас О. П., Крамаренко Г. О. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва. Академічний огляд. 2016. № 1. С. 60–69.
16. Вигівська І. М. Місце бухгалтерського обліку в управлінні підприємницькими ризиками. *Moderní vymoženosti vědy*. 2009: *Materialy V mezinárodní vědecko-praktická conference*. *Ekonomické vědy*. Díl 2. Praga. 2009. P. 92–94.
17. Усатова Л. В., Семькина Л. Н., Арская Е. В. Управление рисками учетно-аналитической системы затрат в целях достижения непрерывности деятельности хозяйствующего субъекта. ФЭС: Финансы. Экономика. Стратегия. 2012. № 10 (60). С. 27–37.
18. Гнилицька Л. В. Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками підприємницької діяльності. *Фінанси України*. 2014. № 3. С. 114–125.
19. Гуцайлюк З. В. Ризики факторингового бізнесу: обліковий вимір. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2015. № 2 (72). С. 27–31.
20. Камінська Т. Г., Колеснікова О. М. Облікове забезпечення управління фінансовими ризиками. *Облік і фінанси*. 2014. № 1 (63). С. 20–25.
21. Чібісова І. В., Левчунь Б. В. Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками на підприємстві. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2016. Вип. 2. С. 113–116.
22. Морозова Е. С. Оценка рисков в системе бухгалтерского учета. *Вестник Самарского государственного экономического университета*. 2014. № 12 (122). С. 125–128.
23. Бычкова С. М., Макарова Н. Н. *Бухгалтерское дело: учеб. пособие / под ред. С. М. Бычковой*. Москва: Эксмо, 2008. 336 с.
24. Стафиевская М. В. Процедуры реализации бухгалтерского учета рисков. *Aktuální vymoženosti vědy – 2013: Materiály IX mezinárodní vědecko-praktická konference*. Díl 4. *Ekonomické vědy*. Praha 2013. P. 31–34.
25. Левкутняя Т. В., Шевелев А. Е. Резервы как объект бухгалтерского учета. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 3. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6428>.

References

1. Енрон [Enron]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Enron> (accessed 24.01.2019). [In Ukrainian].
2. Biuler K., Prytch H. Obuzdanye ryska [Risk reduction]. Available at: <http://www.management.com.ua/finance/fin070.html> (accessed 24.01.2019). [In Russian].
3. Barton T., Shenkyr U., Uoker P. (2008) *Rysk-menedzhment. Praktyka vedushchykh kompaniy: Per. s anhl. Moskva: Yzdatelskiy dom "Vyliams"*.
4. Kravchenko V.A. (2008) *Funktsionalnyi ta intehralnyi pidkhody do upravlinnia pidpriemnytskymy ryzykamy: teoriia ta praktyka [Functional and integrated approaches to business risk management: Theory and Practice]*. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*. no. 2. Available at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm (accessed 24.01.2019). [In Ukrainian].
5. Pylypenko L.M. (2015) *Bukhhalterskyi oblik i zvitnist v upravlinni ryzykamy pidpriemstva [Accounting and reporting in enterprise risk management]*. *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt: problemy teorii, metodolohii, orhanizatsii*. no. 1, pp. 153–160. [In Ukrainian].
6. Vyhivska I.M. (2006) *Upravlinnia ryzykamy v bukhhalterskomu obliku [Risk management in accounting]*. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. vyp. 10, ch. II, pp. 23–28. [In Ukrainian].
7. Diachek S.M. (2009) *Rezervy yak instrument upravlinnia ryzykamy hospodarskoi diialnosti [Reserve as a tool of economic activity risk management]*. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. no. 4 (50), pp. 238–240. [In Ukrainian].
8. Masliuk V.L. (2015) *Bukhhalterskyi oblik v upravlinni ryzykamy instytutiv spilnoho investuvannia: teoretychni aspekty [Accounting in the risk management of joint investment institutes: theoretical aspects]*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*. vypusk 15, chastyna 2, pp. 157–160. [In Ukrainian].
9. Yakymenko M.V. (2016) *Bukhhalterskyi oblik formuvannia finansovykh rezultativ v umovakh ryzyk-oriientovanoho upravlinnia [Accounting for formation of financial results in terms of risk-oriented management]*. Phd Thesis. Zhytomyr. [In Ukrainian].

10. Fomina O.V., Honcharenko O.M. (2015) Otsinka ryzykiv pidpriemstva v systemi bukhgalterskoho obliku [Enterprise's risks assessment in accounting]. Ekonomichni chasopys-XXI. no. 3–4 (2), pp. 67–70. [In Ukrainian].
11. Zasadnyi B.A. (2017) Ryzyky systemy bukhgalterskoho obliku v umovakh zastosuvannya MSFZ [Risks of the accounting system in the conditions of application of IFRS]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. vyp. 14 (1), pp. 111–115. [In Ukrainian].
12. Orlova O.V. (2012) Rol bukhgalterskoho obliku v upravlinni ryzykamy faktorynhovoi diialnosti [The role of accounting in risk management of factoring activities]. Problemy teorii ta metodolohii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu. vyp. 3 (24), pp. 379–389 [In Ukrainian].
13. Vyhivska I.M., Hrabchuk I.L., Zelenina O.O. (2015) Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia pidpriemnytskymy ryzykamy [Accounting and analytical support of management business risks]. Problemy teorii ta metodolohii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu: mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Bukhgalterskyi oblik, kontrol i analiz. vypusk 1 (3), pp. 67–79. [In Ukrainian].
14. Hnylytska L. (2012) Vykorystannia oblikovo-analitychnykh tekhnolohii pry rozrobtsi metodyky upravlinnia pidpriemnytskymy ryzykamy v systemi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Using of accounting and analytical technologies in developing the methodology of business risk management in the system of enterprise economic security]. Bukhgalterskyi oblik i audit. no. 3, pp. 41–47. [In Ukrainian].
15. Atamas P.Y., Atamas O.P., Kramarenko H.O. (2016) Rol bukhgalterskoho obliku v upravlinni ryzykamy pidpriemnytstva [The role of accounting in the business risks management]. Akademichnyi ohliad. no. 1, pp. 60–69. [In Ukrainian].
16. Vyhivska I.M. (2009) Mistse bukhgalterskoho obliku v upravlinni pidpriemnytskymy ryzykamy [Place of accounting in the business risks management]. Moderni vymozenosti vedy - 2009: Materialy V mezinarodni vedecko-prakticka conference. Ekonomicke vedy. dil 2, pp. 92–94. Praga. [In Ukrainian].
17. Usatova L.V., Semykina L.N., Arskaya E.V. (2012) Upravlenie riskami ucheto-analiticheskoy sistemy zatrat v celyax dostizheniya nepreryvnosti deyatelnosti xozyajstvuyushhego sub'ekta [Risk management of accounting and analytical system of costs in order to achieve continuity of the business entity]. FES: Finansy. Ekonomika. Strategiya. no. 10 (60), pp. 27–37. [In Russian].
18. Hnylytska L.V. (2014) Bukhgalterskyi oblik yak instrument upravlinnia ryzykamy pidpriemnytskoi diialnosti [Accounting as a risk management tool for entrepreneurship]. Finansy Ukrainy. no. 3, pp. 114–125. [In Ukrainian].
19. Hutsailiuk Z.V. (2015) Ryzyky faktorynhovoho biznesu: oblikovi vymir [Risks of factoring business: accounting dimension]. Visnyk ZhDTU. Ekonomichni nauky. no. 2 (72), pp. 27–31. [In Ukrainian].
20. Kaminska T.H., Kolesnikova O.M. (2014) Oblikove zabezpechennia upravlinnia finansovymy ryzykamy [Accounting support of financial risks management]. Oblik i finansy. no. 1 (63), pp. 20–25. [In Ukrainian].
21. Chibisova I.V., Levchun B.V. (2016) Bukhgalterskyi oblik yak instrument upravlinnia ryzykamy na pidpriemstvi [Accounting as a tool of risk management in the enterprise]. Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi. vyp. 2, pp. 113–116. [In Ukrainian].
22. Morozova E.S. (2014) Ocenka riskov v sisteme buxgalterskogo ucheta [Risk assessment in the accounting system]. Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo e'konomicheskogo universiteta. no. 12 (122), pp. 125–128. [In Russian].
23. Bychkova S.M., Makarova N.N. (2008) Buxgalterskoe delo: ucheb. posobie [Accounting]; pod red. S.M. Bychkovoj. Moskva: E'ksmo. [In Russian].
24. Stafievskaya M.V. (2013) Procedury realizacii buxgalterskogo ucheta riskov [Risk accounting implementation procedures]. Aktuální vymoženosti vědy - 2013: Materiály IX mezinárodní vědecko-praktická konference. Ekonomické vědy. díl 4, pp. 31–34. Praha. [In Russian].
25. Levkutnaya T.V., Shevelev A.E. (2012) Rezervy kak ob'ekt buxgalterskogo ucheta [Reserves as an object of accounting]. Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. no. 3. Available at: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6428>. [In Russian].

Отримано 26.02.2019